

MATERIAŁY

W RAMCH KURSU PT.

Po pierwsze RELACJE

opracowane w projekcie

Bądź bezpieczny w szkole – bądź bezpieczny w życiu

Projekt Bądź bezpieczny w szkole – bądź bezpieczny w życiu korzysta z dofinansowania o wartości 86 735,70 EUR otrzymanego od Islandii, Liechtensteinu i Norwegii w ramach Funduszy EOG.

Celem Projektu jest opracowanie i uaktualnienie oferty kształcenia na różnych poziomach edukacji (z wyłączeniem VET) poprzez stworzenie programu szkolenia dla nauczycieli, scenariuszy rozmów/zajęć, zapewnienie modułu wspierającego i stworzenie publikacji podsumowującej projekt, a w konsekwencji przyczynienie się do zmniejszenia różnic społecznych (również w obrębie EOG).

MODUŁ I: Praca z dziećmi z trudnościami wychowawczymi i objawami zaburzeń rozwojowych

Sesja 1 Reguły i normy

Przebieg sesji:

- przywitanie uczestników oraz przedstawienie planu szkolenia
- ogólne wprowadzenie do tematu
- omówienie zasad pracy podczas szkolenia (ważne jest spisanie podstawowych zasad istotnych dla uczestników i trenera)
- ustalenie przerw i czasu pracy podczas szkolenia

Przykładowe zasady:

- zajęcia rozpoczynamy punktualnie
- telefony podczas szkolenia są wyciszone, a zaglądamy do nich tylko w uzasadnionych i ważnych sytuacjach
- szanujemy wypowiedzi innych
- mówimy do siebie po imieniu

Sesja 2 Pojęcie trudności wychowawczych

Trudności wychowawcze to pojęcie bardzo często używane, zarówno przez specjalistów, nauczycieli a także rodziców. Jest to jednak pojęcie szerokie i wieloznaczne. Różnorodne błędy i problemy wychowawcze zdarzały się od zawsze, dlatego nie da się ich całkowicie uniknąć w procesie wychowania. Przybierają one różną formę w zależności od rodzaju problemu i miejsca, gdzie najczęściej występują. Mogą mieć też różne nasilenie.

Prawdopodobnie u każdego dziecka można zaobserwować zachowanie, które dorosłym się podobają (na przykład: podczas posiłku siedzi przy stole i zjada cały obiad, czyta książkę, składa zabawki). U większości dzieci można też zauważyć takie zachowania, które drażnią i przeszkadzają. Będą to różnego rodzaju zachowania dotyczące przekraczania jakiś ustalonych zasad i ogólnego funkcjonowania społecznego. Przykładów takich

BIURO PROJEKTU:

al. Armii Krajowej 80, 35-307 Rzeszów
besave@stawil.pl | besave.stawil.pl

Bądź bezpieczny w szkole
- bądź bezpieczny w życiu

zachowań może być wiele – dziecko krzyczy i biega wtedy, kiedy wymagane jest spokojne czekanie w kolejce na stołówce, wstaje z miejsca swojej pracy, głośno wtrąca się do rozmowy zaczepia innych.

Trudności wychowawcze pojawiają się zazwyczaj wtedy, gdy nasze intuicyjne, czyli dotąd używane i sprawdzone próby rozwiązania kłopotów nie działają. Zazwyczaj dzieje się tak, że porady innych osób (koleżanek z pracy, przyjaciół) również nie przynoszą oczekiwanego rezultatu. Uporczywe powtarzanie schematu działania przez rodziców i nauczycieli, które nie działa przynosi odwrotny skutek – trudności pogłębiają się. Potrzebna jest nam wtedy pomoc specjalisty, który zauważy przyczyny i mechanizmy powstawania zachowań, które powodują kłopoty w codziennym funkcjonowaniu.

O kłopotach z dzieckiem warto myśleć w kontekście 3 rodzajów zachowań:

- zachowania drażniące – są to zachowania adekwatne do wieku, które niepokoją rodziców i nauczycieli:
 - sporadyczne zachowania budzące niepokój,
 - częste i drażniące dorosłych zachowania typowe dla dziecka w tym wieku,
 - trudności dostrzegane tylko przez rodziców o zbyt wygórowanych wymaganiach, których nie potwierdzają niezależni obserwatorzy;
- zachowania niepożądane – nieodpowiednie do wieku i poziomu rozwoju dziecka zachowania, które stanowią problem dla rodziców, nauczycieli, innych dorosłych lub samego dziecka; mogą być one zwiastunem poważniejszych problemów;
- zaburzenie – zbiór niepożądanych zachowań dziecka trwających co najmniej kilka miesięcy; zaburzenie znacząco wpływa na funkcjonowanie dziecka i jego otoczenia (rodziców, dziadków, nauczycieli); rozpoznanie u dziecka zaburzenia związane jest z odnalezieniem w jego funkcjonowaniu wielu trudnych, problemowych zachowań, które układają się w charakterystyczny obraz; diagnoza czyli określenie rodzaju zaburzenia, umożliwia lekarzom i psychologom wdrożenie określonego algorytmu postępowania leczniczego i terapeutycznego.¹

Ćwiczenie 1.

Rodzaje zachowań trudnych

Żeby zrozumieć rodzaje zachowań trudnych, podajmy przykłady z naszego doświadczenia i obserwacji dzieci.

Zachowania drażniące		
Sporadyczne zachowania budzące niepokój	Częste i drażniące dorosłych zachowania typowe dla dziecka w tym wieku	Trudności dostrzegane tylko przez rodziców o zbyt wygórowanych wymaganiach
<i>dziecko bawi się zapałkami i podpala papier toaletowy w łazience</i>	<i>niechęć do odrabiania zadań domowych, brak porządku w pokoju, zapominanie stroju na wf</i>	<i>„najlepiej, aby moje dziecko w ogóle się nie ruszało, niczego nie niszczyło ...”</i>
Mój przykład:	Mój przykład:	Mój przykład:

¹ Kołakowski A., Pisula A.: *Sposób na trudne dziecko, przyjazna terapia behawioralna*. 2011, str. 15

Zachowania niepożądane		
nieodpowiednie do wieku i poziomu rozwoju dziecka zachowania, które stanowią problem		
<i>dziecko zwykle reaguje płaczem na każde niepowodzenie</i> <i>dziecko obraża się, gdy polecenie nie jest po jego myśli</i>		
Mój przykład:		
Zaburzenie		
zbiór niepożądanych zachowań dziecka, trwających co najmniej kilka miesięcy		
<i>dziecko opowiada nieprawdziwe zdarzenia, konfabuluje</i> <i>dziecko nie chce wyjść z domu, reaguje lękiem na nowe osoby</i>		
Mój przykład:		

Sesja 3 Ogólne normy rozwojowe dzieci w wieku szkolnym

Typowe objawy zaburzeń rozwojowych.

Baza wiedzy 😊

Aby poznać **objawy zaburzeń rozwojowych** trzeba przede wszystkim znać ogólne normy rozwojowe, czyli to jak rozwija się człowiek. W rozwoju małego dziecka szybko możemy ocenić czy to już czas, żeby chodził, mówił czy sam spożywał posiłki. Liczne badania naukowe i publikacje dostępne dla wszystkich wskazują nam, co możemy wymagać od dziecka a czego jeszcze się uczy. Podstawowe wiedza dotycząca rozwoju człowieka jest dostępna w wielu publikacjach. Szczególnie ważny jest czas rozwoju we wczesnym okresie dzieciństwa, ponieważ daje podstawy do dalszego rozwoju i ma wpływ na nasze dorosłe życie. Osoby pracujące z dziećmi powinny zostać specjalistami w zakresie etapów rozwoju dziecka. Każdy wiek charakteryzuje się pewnymi normami i prawami. Obserwując zachowanie dzieci wiemy, że pewne zachowanie są akceptowalne, ale tylko w danym okresie

rozwojowym. Takich przykładów można przytoczyć wiele. Na przykład dziecko rozpoczynające edukację przedszkolną może nie potrafić w pełni samodzielnie spożywać posiłków, mało tego, może się przy tym pobrudzić, a nawet bawić jedzeniem. Jeżeli takie trudności będziemy obserwować w dalszym ciągu u dziecka na progu edukacji szkolnej trudno będzie to zaakceptować. Dzieje się tak ponieważ z wiekiem wymagania dotyczące pewnych umiejętności wzrastają, aby osiągnąć pewien pułap na miarę naszych indywidualnych możliwości poznawczych i emocjonalno-społecznych.

Środowisko, w którym młody człowiek się rozwija ma również istotne znaczenie, ponieważ sposób opieki nad dzieckiem, przede wszystkim musi koniecznie uwzględniać jego podstawowe potrzeby (fizjologiczne, bezpieczeństwa...). W obecnej sytuacji, w czasach po pandemii, a także bliskiego zagrożenia wojennego można się zastanowić, czy jesteśmy w stanie, mimo największych starań, tak zorganizować przestrzeń, by nie wpłynęła negatywnie na rozwój dziecka. Opiekun odpowiedzialny za rozwój dziecka podejmuje decyzje (na miarę swoich możliwości) i powinien bezwzględnie zminimalizować negatywne skutki trudnych sytuacji i wydarzeń wokół niego. Niestety, nie jest w stanie ich uniknąć. Postawa „zdrowego” dorosłego, to jedyny możliwy sposób zabezpieczenia dziecka przed niekorzystnym wpływem działań środowiska.

Dziecko rodzi się z pewnym zakresem możliwości rozwojowych, który rozwija się poprzez całe życie. Umiejętności i zdolności kształtują się przez działanie i doświadczanie, dlatego przestrzeń rodzinna i edukacyjna ma istotny wpływ na to, jak człowiek będzie funkcjonował w dorosłym życiu.

Podział zaburzeń występujących u dzieci, ich opis oraz listę kryteriów diagnostycznych znajdziemy w przyjętych klasyfikacjach chorób: Międzynarodowej Klasyfikacji Chorób i Zaburzeń ICD-10 (czekamy na tłumaczenie ICD-11) oraz Amerykańskiej Klasyfikacji Zaburzeń Psychiczych DSM-5.

Ćwiczenie 1.

Praca w grupach: ogólne normy rozwojowe, czyli to jak rozwija się człowiek. Podział uczestników na 4 grupy. Każda grupa losuje swój przedział wiekowy (3-7 lat, 8-12 lat, 13-14 lat). Czas pracy około 15 minut. Zadaniem grupy będzie uzupełnienie na arkuszach flipchart typowych zmian fizycznych w ciele, charakterystycznych zachowań i umiejętności w danej grupie wiekowej.

Okres rozw.	Sfera fizyczna	Sfera poznawcza	Sfera społeczno-emocjonalna
3 – 7 lat			
8 – 12 lat			

13 – 14 lat			
-------------	--	--	--

Podsumowanie, dyskusja i wnioski.

1. Czy każdy rozwój dziecka przebiega tak samo?
2. Czy wszystkie etapy musimy przechodzić?
3. Co nam daje znajomość norm rozwojowych?
4. Dlaczego nauczyciel powinien rozróżniać normę rozwojową a niepokojące zachowania.
5. Inne ...

Okres rozwojowy	Sfera fizyczna	Sfera poznawcza	Sfera społeczno-emocjonalna
3 – 7 lat	<ul style="list-style-type: none"> – zęby mleczne – 4 rok życia – wzrost sprawności motorycznej, swobodne poruszanie się – trening czystości – 3 rok życia – liczne pytania dotyczące świata – 5 rok życia – postępująca maleinizacja włókien nerwowych, szczególnie w płatach czołowych – wzrost liczby synaps – ubieranie się i rozbieranie bez pomocy – 4-5 rok życia – posługiwanie się sztucami 4-5 rok życia – rysowanie rozpoznawalnych kształtów – 3 rok życia 	<ul style="list-style-type: none"> – posiadanie wymyślonych przyjaciół – 3 rok życia – rozpoznawanie kilku kształtów geometrycznych i kilku liter, pisanie lustrzane, koło – 3 latek, kwadrat – 5-6 latek, trójkąt 7-8 latek, nazwy kolorów – egocentryzm czasowy – odtworzenie szeregu złożonego z 4 cyfr – 4-5 rok życia – odtworzenie szeregu złożonego z 6 cyfr – 6 rok życia – szeregowanie wielkości – 5 rok życia – zabawa symboliczna i tematyczna (4-7 rok życia) 	<ul style="list-style-type: none"> – lęk separacyjny do 5 roku życia – duża labilność emocjonalna – 2-3 rok życia – negatywizm i wybuchy złości – 2-3 rok życia – silne i długie przeżywanie emocji otoczenia – 3 rok życia – lęk przed zwierzętami – 3-4 rok życia – lęk przed ciemnością wymyślonymi postaciami

		<ul style="list-style-type: none"> – do 6 roku życia dziecko opanowuje 9-10 słów dziennie – tworzenie neologizmów (3-5 rok życia) – zdolność do samokontroli rozwija się między 3 a 6 rokiem życia – rozwój teorii umysłu – rozumienie, że ludzie mają stany wewnętrzne (myśli, uczucia), które wpływają na ich zachowanie 	
8 – 12 lat	<ul style="list-style-type: none"> – duże zróżnicowanie pod względem rozwoju sprawności fizycznej – dojrzewa układ kostny i mięśniowy – złożone, wieloetapowe ruchy ciała – precyzyjne i płynne ruchy ręki, dłoni – większa zdolność do wykonywania prac wymagających dokładności np. pisanie, manipulowanie małymi przedmiotami – doskonalą się koordynacja wzrokowo-ruchowa – gotowość do coraz dłuższej pracy statycznej – wzrasta ostrość wzroku – coraz lepsza precyzja odbioru bodźców słuchowych 	<ul style="list-style-type: none"> – doskonalą się procesy spostrzegania uwagi pamięci mowy i myślenia – rozwija się spostrzegawczość – pojawia się umiejętność kierowania uwagą – umiejętność podejmowania złożonych zadań, – intensywny rozwój pamięci, większa szybkość zapamiętywania i trwałość przechowywania w pamięci wyuczonych treści, złożone strategie pamięci – wzrasta zasób słownictwa – pojawia się mowa pisana – rozwija się myślenie pojęciowe, abstrakcyjne, słowno-logiczne 	<ul style="list-style-type: none"> – rozwija się umiejętność kontroli własnego zachowania, opanowania i regulacji emocji – doskonalą się umiejętność współpracy z rówieśnikami – dziecko potrafi dostrzegać zjawiska życia społecznego w grupie bliskich osób – dziecko rozwiązuje konflikty – dziecko pełni role rodzinne i szkolne – osiąganie celów osobistych przez działania na rzecz grupy – ofiarność i lojalność wobec grupy – umiejętność dostosowania się do norm

	<ul style="list-style-type: none"> – pojawia się zdolność do celowego działania 	<ul style="list-style-type: none"> – wzrost zdolności do kierowania własnym działaniem – większa samodzielność, zdolność do wysiłku, wytrwałości w osiąganiu celów 	<ul style="list-style-type: none"> – początki autonomii moralnej – przejmowanie społecznych reguł postępowania – rozwój zdolności do zespołowego wykonywania zadań
13 – 14 lat	<p>Dziewczynka</p> <ul style="list-style-type: none"> – przyspieszenie wzrastania – przyrost wielkości ciała, zaokrąglenie bioder i powiększanie się piersi oraz zmiany ich kształtu – powiększenie zewnętrznych narządów płciowych – zmiana barwy głosu – pojawienie się owłosienia łonowego <p>Chłopiec</p> <ul style="list-style-type: none"> – przyspieszenie wzrastania – powiększenie zewnętrznych narządów płciowych – pojawienie się owłosienia łonowego – zmiana barwy głosu – obniżenie głosu (mutacja 	<ul style="list-style-type: none"> – pojawia się nowa forma myślenia: myślenie hipotetyczno-dedukcyjne – uwaga dowolna zastępuje charakterystyczną dla dziecka uwagę mimowolną; zwiększona pojemność uwagi pozwala na większe skupienie i efektywność uczenia się – pamięć bezpośrednią cechuje najwyższa sprawność, należy jednak podkreślić, że zapamiętują to, co jest dla nich naprawdę ważne – pojawia się też rozumienie przenośni i symboli; potrafią stawiać hipotezy i dzięki umiejętności dedukcji przewidywać konsekwencje – wysoki jest poziom twórczości, która służy często do wyrażania własnych przeżyć; na twórczość tę składają się zwykle wiersze, teksty piosenek, listy czy pamiętniki; w ten sposób uzewnętrzniają siebie tzn. 	<ul style="list-style-type: none"> – w okresie wczesnego dorastania, wraz z rozpoczęciem procesu dojrzewania, wzrasta niestabilność emocjonalna – dojrzewanie dziewcząt i chłopców przebiega w nieco innym tempie i czasie; dziewczęta dojrzewają wcześniej, zaś chłopcy dłużej i bardziej intensywnie; w przypadku obu płci proces dojrzewania poprzedzony jest dezintegracją ich zachowania i relacji z otoczeniem – ciało staje się przedmiotem szczególnego zaabsorbowania oraz jest poddawane krytyce; skutkiem niezadowolenia z własnego wyglądu mogą być niekonstruktywne praktyki nastolatków (np. restrykcyjna dieta) – nastolatek dąży do większej autonomii

		swoje niepokoje, pragnienia, radości	w relacji z rodzicami, co może być zarzewiem konfliktów – relacje z rówieśnikami coraz częściej przyjmują formę bliższych kontaktów z przedstawicielami odmiennej płci
--	--	---	---

Oprac. własne na podstawie różnych źródeł w tym: Harwas-Napierala B. Trempala J. Psychologia rozwoju człowieka. Wydawnictwo naukowe PWN. Warszawa 2002; Elizabeth B. Hurlock - "Rozwój dziecka" Warszawa 1985; Przełęcznik - Gierowska M. "Psychologia rozwojowa i wychowawcza wieku dziecięcego. Warszawa WSIP 1985

Sesja 4 Typowe objawy zaburzeń rozwojowych

Baza wiedzy 😊

Charakterystyka typowych objawów zaburzeń hiperkinetycznych (ADHD)

Objawy zespołu nadpobudliwości psychoruchowej układają się w trzy grupy:

a) Kłopoty z kontrolą własnej impulsywności

Gdy wpada się na jakiś pomysł, zastanawiamy się czy warto go zrealizować, a następnie w zależności od wyciągniętych wniosków realizuje go lub nie. U dziecka z ADHD z powodu kłopotów z odroczeniem/zahamowaniem reakcji proces ten przebiega odmiennie – jest pomysł i natychmiast jego realizacja. Dzieci nadpobudliwe najczęściej wiedzą, co powinny zrobić, jednak zazwyczaj tego nie robią. Znają reguły, ale mają kłopoty z ich zastosowaniem.

Nadmierna impulsywność to brak zdolności do hamowania reakcji

Ta grupa objawów powoduje także wiele innych problemów w funkcjonowaniu dziecka. Nieprzewidywanie konsekwencji swoich działań dotyczy prawie wszystkiego, co robi dziecko nadpobudliwe psychoruchowo. Rezultatem tego bywa trudne do zaakceptowania zachowanie:

- częste wtrącanie się do rozmowy,
- wbieganie do miejsc, w którym nie powinni być głośno mimo wielokrotnego przypominania,
- przypadkowe, nieumyślne niszczenie rzeczy,
- słaba umiejętności zaplanowania swoich działań na przyszłość.

Dzieci z ADHD są niewolnikami „już” i „zaraz”. Gdy mają przerwać wykonywaną przez siebie czynność mają trudność ze zrobieniem tego natychmiast.

b) Nadmierna aktywność ruchowa (nadpobudliwość psychoruchowa)

O nadruchliwości mówimy wtedy, kiedy dziecko cechuje nadmierna, niczym nieuzasadniona aktywność ruchowa, w porównaniu z innymi dziećmi w jego wieku lub dziećmi na tym samym poziomie rozwoju.

Warto zauważyć, że nieumiejętność spokojnego siedzenia, przymus chodzenia po klasie, poczekalni, autobusie czy kościele są niezależne od dziecka. Tak jak niedostrzeganie szczegółów u dziecka z dużą wadą wzroku.

Dzieci z ADHD są także bardziej niż ich rówieśnicy ruchliwe i żywe. Szczególnie w sytuacjach, w których wymaga się od nich długiego i spokojnego siedzenia. Nadruchliwość to też niepokój w miejscu siedzenia i nadmierna gadatliwość. Nie można powstrzymać ruchliwości dziecka. Można jedynie sprawić, by jak najmniej przeszkadzało wszystkim w życiu.

c) Zaburzenia koncentracji uwagi

Jest to słabsza zdolność do koncentrowania się na każdym zadaniu. Dotyczy ona zarówno skierowania uwagi (np. zachęcenia do słuchania), jak i jej utrzymania (np. ciągłego słuchania). Dzieci nadpobudliwe mają problemy z:

- zastosowaniem się do kolejnych instrukcji,
- skupieniem się na jednej czynności (często z jednej czynności przechodzą do drugiej nie kończąc poprzedniej),
- wykonywaniem do końca zadań zleconych przez dorosłych,
- odrabianiem lekcji lub czytaniem zadanego tekstu (nadmierne roztargnienie w czasie nauki),
- słuchaniem tego, co się do niego mówi,
- pamiętaniem o zabraniu wszystkich rzeczy niezbędnych do wykonania różnych czynności, takich jak przybory szkolne, książki, zabawki lub narzędzia.²

Ćwiczenie 1

Praca wspólna: lista informacji opartych na mitach i faktach do przeanalizowania dotyczących zachowań i funkcjonowania dzieci z ADHD.

Zachowanie	mit	fakt
Dziecko z ADHD zawsze jest niegrzeczne.		
Dziecko z ADHD nie może usiedzieć w ławce.		
Dziecko z ADHD musi uczyć się w szkole specjalnej.		
Dziecko z ADHD może chodzić na zajęcia sportowe.		
Dziecko z ADHD nie potrafi się zaprzyjaźnić.		
Dziecko z ADHD musi brać leki.		
Dziecko z ADHD ma słabe wyniki edukacyjne.		
Dziecko z ADHD może szybciej wpaść w kłopoty z prawem.		

² Kołakowski A., Pisula A., Łuba A. „ Dziecko nadpobudliwe psychoruchowo z zaburzeniami uwagi (ADHD) w klasie” Skrypt do zajęć. Wyd. Centrum CBT Warszawa, 2006r.

Dziecko z ADHD jest specjalnie złośliwe, bo ciągle przeszkadza na lekcji.		
---	--	--

Opracowanie własne.

KLUCZ

Zachowanie	mit	fakt
Dziecko z ADHD zawsze jest niegrzeczne.	x	
Dziecko z ADHD nie może usiedzieć w ławce.		x
Dziecko z ADHD musi uczyć się w szkole specjalnej.	x	
Dziecko z ADHD może chodzić na zajęcia sportowe.		x
Dziecko z ADHD nie potrafi się zaprzyjaźnić.	x	
Dziecko z ADHD musi brać leki.	x	
Dziecko z ADHD ma słabe wyniki edukacyjne.		x
Dziecko z ADHD może szybciej wpaść w kłopoty z prawem.		x
Dziecko z ADHD jest specjalnie złośliwe, bo ciągle przeszkadza na lekcji.		x

Wnioski: Czy w swojej pracy chcemy opierać się na faktach czy wierzyć w mity?

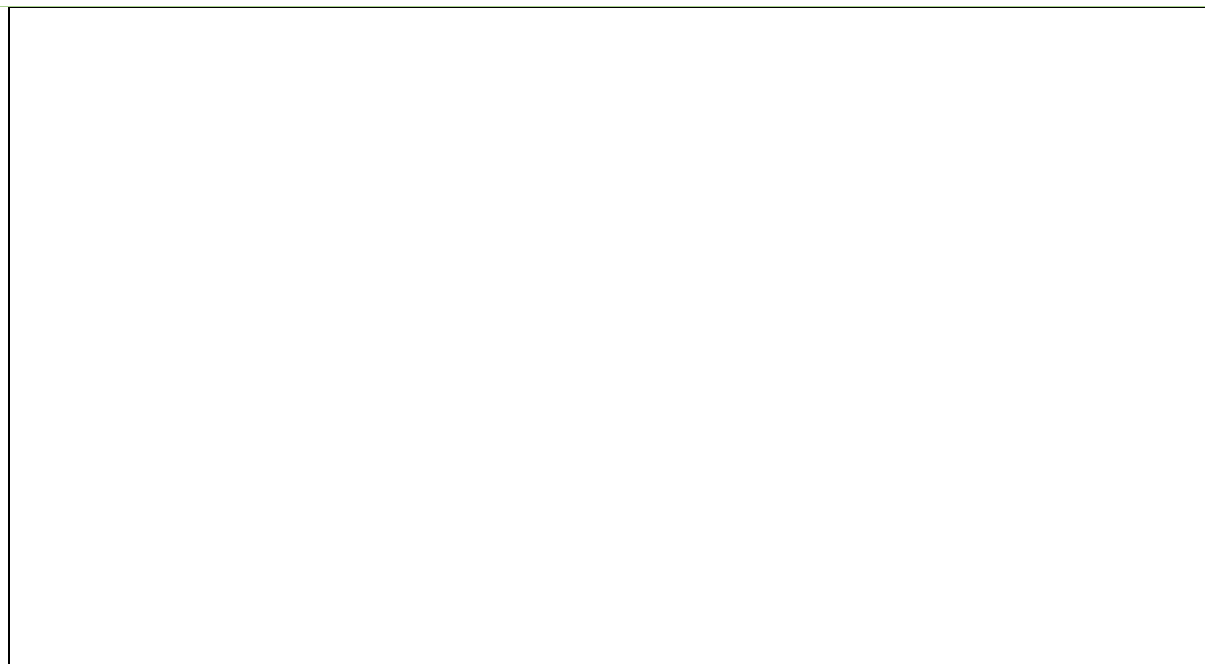
Ćwiczenie 2

Praca w grupach: Charakterystyka typowych objawów spektrum autyzmu na podstawie własnych doświadczeń w pracy z dziećmi o specjalnych potrzebach edukacyjnych lub dotychczasowej wiedzy.

Karta pracy.

Typowe objawy spektrum autyzmu w rzeczywistości szkolnej.

➤

Baza wiedzy 😊

Autyzm (ASD) jest zaburzeniem neurorozwojowym. Przyczyny autyzmu nie są w pełni znane – wpływ na jego ujawnienie się mają zarówno czynniki genetyczne, jak i środowiskowe. Wpływa całościowo na rozwój i funkcjonowanie danej osoby.³

Autyzm najczęściej ujawnia się w ciągu pierwszych lat życia. Dzieci i dorośli z autyzmem najczęściej mają kłopoty z komunikacją, współpracą w grupie i wykonywaniem wspólnych czynności. Objawy zaburzeń utrudniają im prawidłowy rozwój społeczno-emocjonalny. Im większe nasilenie objawów, tym większego wsparcia potrzebują dzieci.

Ogólne cechy charakteryzujące osoby ze spektrum autyzmu:

1. Trudności w relacjach społecznych.
2. Trudności w komunikacji werbalnej i niewerbalnej np.: wyrażanie potrzeb przez używanie ręki dorosłego.
3. Brak lub znaczne ograniczenie zabawy z innymi dziećmi.
4. Zaburzenia mowy lub całkowity brak mowy lub bezustanne mówienie tylko na jeden temat.
5. Powtarzanie zasłyszanych słów i dźwięków bezpośrednio po ich usłyszeniu (echolalia) lub po odroczeniu czasowym (echolalie odroczone).
6. Dziwaczne zachowania: stereotypowe, powtarzające się czynności (dziwne ruchy rąk, przypominające trzepotanie, oglądanie swoich dłoni, bawienie się śliną, chodzenie na sztywnych nogach, zbieranie niewidzialnych dla nas pyłków...), zabawki poukładane w tej samej kolejności np. od największej do najmniejszej, droga do szkoły dokładnie ta sama, rytuały przed snem, natręctwa, wybiórczość w jedzeniu (jedzenie tylko żółtych pokarmów), sztywność zachowań i wiele innych.
7. Charakterystyczne manipulowanie trzymanymi w ręku przedmiotami lub wprawianie ich w ruch obrotowy.

³ <https://synapsis.org.pl/autyzm/czym-jest-autyzm/definicja-autyzmu/>

8. Niechęć do zmiany przyzwyczajeń, potrzeba niezmienności, stałości.
9. Nie potrafi się bawić zabawkami, nadmiernie porządkuje zabawki lub inne przedmioty. Trudności w rozwoju zabawy i wyobraźni. Brak zabaw twórczych. Przywiązanie do jednej zabawki lub przedmiotu.
10. U niektórych duża sprawność w wykonywaniu pewnych czynności, ale nie w zadaniach, które wymagają zrozumienia społecznego.
11. Nieadekwatny do sytuacji śmiech lub tembr głosu.
12. Kłopoty z panowaniem nad emocjami. Czasami niszczenie przedmiotów, atakowanie innych lub samookaleczanie się (w swojej frustracji niektórzy biją się w głowę, wyrrywają sobie włosy lub gryzą np. rękę.)
13. Jednostronna aktywność (tylko na jego zasadach, uporczywe wracanie do ulubionego tematu i aktywności).

Osoby dorosłe ze spektrum mogą identyfikować się z różnymi określeniami swojego nietypowego funkcjonowania, tj. „autystyk”, „asperger”, „neuronietypowy”, „osoba ze spektrum”, „osoba z autyzmem” czy „osoba autystyczna”, natomiast dzieci i młodzież często jeszcze nie wiedzą, jak chciałyby same siebie określać. Autyzm jest częścią tożsamości danej osoby, występuje od urodzenia i... po prostu jest. Nie jest chorobą. Jest stanem – odmiennym sposobem myślenia i odczuwania świata. U niektórych osób prowadzi do niepełnosprawności o różnym stopniu, ponieważ może powodować poważne problemy w życiu i ograniczać samodzielne radzenie sobie z codziennymi wyzwaniami. Z tego powodu warto jest podejmować działania, które pomogą przezwyciężać trudności wynikające z autyzmu i lepiej sobie z nimi radzić.⁴

Baza wiedzy 😊

Słowo „trauma” stało się dość popularne, bywa używane zarówno dla opisania nieszczęśliwej miłości, jak i katastrofy drogowej. W ostatnich czasach jednak słowo trauma nabrało większego znaczenia. Tuż za naszą granicą trwa wojna. Widzimy niepokojące obrazy i doniesienia, które kojarzyły nam się raczej z podręcznikiem do historii ani z realnym życiem. W naszym sąsiedztwie zamieszkali uchodźcy wojenni, czyli osoby, które musiały uciekać ze swego kraju, ponieważ pozostanie w domu powodowało duże prawdopodobieństwo niebezpieczeństwa i ryzyka dla ich życia oraz najbliższych. Nie wszyscy doświadczyli traumy, ale większość z nich doświadczyła dużego stresu, strachu i niepewności. Czym w takim razie jest trauma? Dlaczego u niektórych się rozwija a inni sobie radzą?

Trauma, czyli uraz w sensie psychologicznym, obejmuje „stan psychiczny wywołany działaniem zagrażających zdrowiu i życiu czynników zewnętrznych, prowadzący do głębokich zmian w funkcjonowaniu człowieka”.⁵ Rezultatem tego urazu mogą być utrwalone trudności w powrocie do poprzedniego funkcjonowania, czasem układające się w zespół objawów zwany zaburzeniem stresowym pourazowym.

Natomiast stresor traumatyczny to doświadczenie związane z „poważnym zranieniem, śmiercią lub zagrożeniem integralności cielesnej własnej lub innych osób”, na które człowiek był „bezpośrednio narażony” (co obejmuje uczestniczenie w wydarzeniu, ale także uzyskanie informacji o zagrożeniu życia, o gwałtownej śmierci lub zranieniu bliskiej osoby) i przeżywał wówczas „uczucie silnego strachu, bezradności lub przerażenia”.⁶

⁴ <https://synapsis.org.pl/autyzm/czym-jest-autyzm/definicja-autyzmu/>

⁵ Zawadzki B., Strelau J.: Zaburzenia pourazowe jako następstwo kataklizmu. Nauka, 2008

⁶ American Psychiatric Association: Diagnostic and statistical manual of mental disorders. 4th edition. Text revision (DSM-IV-TR). American Psychiatric Association, Washington 2000. 3. National Institute for Clinical Excellence (NICE):

Często pojęcia „stresora traumatycznego”, „stresu traumatycznego” i „traumy” używane są zamiennie na określenie zagrażającej życiu sytuacji i natychmiastowej reakcji na nią. Najpowszechniejsze rodzaje traumy to: uczestnictwo w wypadku komunikacyjnym, bycie ofiarą napadu, gwałtu, przemocy fizycznej, udział w działaniach militarnych, bycie świadkiem czyjejś nagłej śmierci.

Przeżycie wydarzenia traumatycznego jest nieodłączną częścią naszego życia. Nie jesteśmy w stanie zagwarantować naszym dzieciom a nawet sobie, że nie doświadczymy intensywnych trudnych wydarzeń. Szczególnie narażeni na traumę są policjanci, strażacy, lekarze, ratownicy medyczni, a także żołnierze i uczestnicy działań zbrojnych na obszarach objętych wojną lub ataków terrorystycznych.

Ponieważ przeżycie traumy jest tak częste, zostaliśmy jako gatunek naturalnie wyposażeni w mechanizmy radzenia sobie z tym „nienormalnym” wydarzeniem. Zatem wiele reakcji całkowicie naturalnych w pierwszym okresie (w ciągu minut, godzin, dni) po traumatycznej katastrofie, wymaga specjalistycznych interwencji dopiero wówczas, gdy nie mijają wraz z upływem czasu.

Jeśli od urazu minęły ponad 2 dni, a osoba, która go doświadczyła, przejawiała opisane objawy dysocjacyjne, jest w stanie wzbudzenia (wykazuje nadmierną czujność i lęk lub rozdrażnienie), a dodatkowo dręczą ją nawracające wspomnienia, unika rozmów i wszystkiego, co się może kojarzyć się z urazem, istnieje prawdopodobieństwo, że cierpi na ostre zaburzenie stresowe – stan, którego intensywność, w naturalnych warunkach powinna się zmniejszać w ciągu kilku tygodni.

Postępowanie wobec osób, które doświadczyły urazu psychicznego, a zwłaszcza wpływ na decyzję takiej osoby o zwróceniu się po profesjonalną pomoc (medyczną, psychologiczną) wyznaczają 2 czynniki: intensywność objawów (i stopień, w jakim zakłócają funkcjonowanie osoby) oraz czas ich utrzymywania się (orientacyjnie wyznaczany czasem, jaki upłynął od traumatycznego wydarzenia).⁷

Podsumowanie: usystematyzowanie wiedzy dotyczącej ADHD i autyzmu i innych zaburzeń (w tym traumy). Rola i znaczenie znajomości norm rozwojowych oraz typowych objawów zaburzeń, ocena wartości tej wiedzy. Wnioski i refleksje.

Sesja 5 Zaburzenia rozwojowe a niepożądane zachowanie – różnice i podobieństwa

Baza wiedzy 😊

Objawy zaburzeń rozwojowych to zbiór pewnych typowych trudnych zachowań i reakcji w różnych sytuacjach. Postawienie diagnozy, to proces zebrania grupy objawów tworzących rozpoznanie. Grupa objawów może powtarzać się u wybranych innych osób w podobny sposób, czyli może to świadczyć o tym, że te osoby mają podobne trudności i problemy. Identyfikacja objawów pozwoli specjalistom dokonać weryfikacji danych zgromadzonych poprzez obserwacje dziecka, wywiad z rodzicami i nauczycielami (lub innymi znaczącymi osobami dla dziecka), przeprowadzić dodatkowe testy czy badania, co pozwoli na postawienie hipotez i dokonanie diagnozy (rozpoznania). Diagnoza pokazuje nam z jakim rozpoznaniem mamy do czynienia oraz ukierunkowuje do dalszej pracy innych specjalistów i nauczycieli.

Podsumowanie dotyczące pracy z dziećmi z rozpoznaniem zespołu hiperkinetycznego (ADHD).

Post-traumatic stress disorder: the management of PTSD in adults and children in primary and secondary care. Gaskell and the British Psychological Society, London 2005 (<http://www.nice.org.uk>).

⁷ <https://www.mp.pl/pacjent/psychiatria/choroby/74803,trauma-stresor-traumatyczny-czym-jest-uraz-psychiczny>

Nadpobudliwe dziecko bezwzględnie potrzebuje wsparcia. Inne objawy czy też zachowania nie spełniające powyższych kryteriów diagnostycznych należy traktować jako rodzaj powikłań wynikających z nieprawidłowych oddziaływań, będą one wymagały innego podejścia.

- Dziecko z rozpoznaniem np. ADHD jest dzieckiem ze szczególnymi potrzebami edukacyjnymi, dlatego też wymaga dostosowania metod i form nauczania do swoich możliwości.
- Przekazanie, opinii do szkoły zawierającej rozpoznanie oraz konkretne wskazówki do pracy z dzieckiem na terenie klasy i szkoły zdaje się być elementem niezbędnym.
- Dziecko z ADHD nie może mieć obniżanej oceny przedmiotowej ani oceny ze sprawowania z powodu objawów nadpobudliwości, nadmiernej impulsywności i zaburzeń uwagi (zasada niekarania za objawy)⁸.

Ćwiczenie 1

Praca aktywna w parach: próba różnicowania niepożądanych zachowań i objawów zaburzeń rozwojowych na bazie zdobytej wiedzy z poprzednich sesji (własnych przykładach z sesji 2).

Przykłady dotyczące objawów różnicowania ADHD

Objaw	Zachowanie niepożądane
Wierci się na krześle.	Kołysze się na krześle mimo licznych próśb, by tego nie robił – wiele upomnień, nie przestaje ani na chwilę.
Rysuje podczas lekcji, bawi się ołówkiem czy gumką (manipuluje w dłoni), ale pracuje i słucha – jako konieczność zajęcia rąk podczas trwania lekcji.	Zachowuje się prowokująco w stosunku do kolegów, gdy nauczyciel się odwróci on ich klepie, kłuje ołówkiem.
W czasie lekcji chodzi po klasie.	Zrzuca książki innym dzieciom z ławek, kopie plecaki w przejściu.
Odpowiada na głos, zanim podniesie rękę i zostanie wyznaczony.	Komentuje wypowiedzi innych, używając wulgaryzmów.
Chce być pierwszy wybierany do drużyny.	Popycha inne dzieci, przeciska się mimo upomnień dzieci i nauczyciela.
Mój przykład ...	Mój przykład ...

Baza wiedzy 😊

⁸ Kołakowski A. (red.) „Psychoterapia poznawczo-behawioralna dzieci i młodzieży”, GWP Sopot 2020r.

Czasem ludzie inteligentni mają skłonność do popełniania tych samych błędów w myśleniu. Jednym z nich jest tzw. **wybiórcza uwaga**, czyli to takie myślenie jakbyśmy założyli czarne okulary, w których widzimy tylko negatywne zachowania ~~na przykład~~ naszego dziecka. To utrudnia nam codzienne funkcjonowanie.

„Jakub dzisiaj zachowywał się fatalnie, ponieważ na czwartej lekcji nie mógł usiedzieć spokojnie, ciągle odwracał się do kolegi, chciał ciągle strugać ołówkę i chodził do kosza na drugim końcu klasy ... w końcu potknął się o plecak na podłodze i się przewrócił ... fatalny dzień... 😞”

Zdolność do skupiania się na negatywnych wydarzeniach wpływa na negatywną ocenę różnych wydarzeń. W tej sytuacji Jakub przez trzy lekcje zachowywał się wzorowo, dopiero na czwartej lekcji pojawiło się trudne zachowanie, co w ocenie nauczyciela okazało się całym trudnym dniem, z powodu ucznia z objawami ADHD.

Podsumowanie i wnioski: zebranie najważniejszych informacji, wnioski dotyczące różnicowania objawów zaburzeń rozwojowych które często są niezależne od woli dziecka i nie są winą dziecka a niepożądanymi zachowaniami, które wymagają konsekwentnych oddziaływań wychowawczych z dzieckiem oraz jego rodzicami.

Sesja 6 Wzmocnienia pozytywne i pochwała terapeutyczna, czyli umiejętność wzmocniania przejawów pozytywnych zachowań

Ćwiczenie 1

Praca indywidualna: prosimy o opis ucznia, który sprawia trudności wychowawcze, ale tylko w pozytywny sposób, czyli jego mocne strony i zdolności z pominięciem wszystkich kłopotliwych zachowań.

Mój pozytywny opis ucznia 😊

Podsumowanie pracy indywidualnej: wnioski na temat pozytywnego patrzenia na dzieci sprawiające trudności wychowawcze, czytanie wybranych przykładów, refleksje na temat pozytywów.

Baza wiedzy 😊

Pozytywne podsumowanie: polega na zebraniu, jasnym komunikacie i przekazaniu pozytywnych informacji po zakończonej czynności lub zdarzeniu. Przy pozytywnym podsumowaniu ważne jest to, żeby przekazać dziecku, w czytelny i zrozumiały dla niego sposób, to co zrobił prawidłowo oraz to, co jest ważne (co nam się podoba i na czym nam zależy). Istotne jest to, żeby dziecko wiedziało konkretnie, co prawidłowo wykonało. Skupienie się na pozytywach, wzmacnia w dziecku pozytywną motywację do dalszego działania. Bardzo ważne jest to, żeby dziecko odczuwało satysfakcję z wykonania powierzonych mu zadań, wtedy chętniej podejmuje się zadań nowych coraz to trudniejszych.

Przykład pozytywnego podsumowania:

„Kuba przepisałś notatkę z tablicy, widzę temat lekcji,
wszystkie punkty z planu wydarzeń zapisane są po kolei, zanotowana praca domowa. Super!”

Ćwiczenie 2

Mój przykład:

Baza wiedzy 😊

Rodzice i nauczyciele dzieci z trudnościami wychowawczymi często zgłaszają **trudności w zakresie komunikowania i wykonywania poleceń przez dziecko**. Dzieci ociągają się w realizacji powierzonego im zadania, często negocjują zakres wykonywania powierzonej im pracy lub unikają. Powoduje to wiele trudności w codziennym funkcjonowaniu. Ważne jest więc, aby rodzice i opiekunowie potrafili jasno określić i przekazać dziecku jakie zadanie ma do wykonania. Polecenia należy wydawać bezpośrednio dziecku, więc zbliżyć się do niego, popatrzeć w oczy, zejść do jego poziomu (na przykład przykucnąć). Jeśli prosimy o coś dziecko musimy wiedzieć czego dokładnie chcemy i kiedy to ma być wykonane. Warto sformułować polecenie w 2 do 3 słów, w języku zrozumiałym dla dziecka. Należy poprosić dziecko, żeby powtórzyło, co ma dokładnie zrobić. To nas upewni, że dobrze zrozumiało nasze polecenie. Czasem zdarza się, że polecenie musimy powtórzyć kilka razy. Ważnym elementem będzie dopilnowanie dziecka i towarzyszenie mu podczas wykonywania tego polecenia. W celu wzmocnienia pożądanego zachowania, czyli takiego jakiego oczekujemy, należy dziecko pochwalić, za to co konkretnie dobrze zrobiło wykonując naszą prośbę.

Baza wiedzy 😊

Zasady konstruowania pochwały o charakterze terapeutycznym.

Chwalenie jest wzmacnianiem oczekiwanego, ale sporadycznie pojawiającego się zachowania, które nam odpowiada i oczekivalibyśmy że uczeń zawsze będzie tak robił. Ważne jest to, żeby pochwała była najbardziej realna i prawdziwa. Nikt z nas nie lubi być okłamywany lub wprowadzany w błąd. Początkowo będzie nam trudno pochwalić dziecko za drobne, czasem nawet zwyczajne zachowanie, ale z czasem chwalenie przynosi pozytywne rezultaty. Warto też nie zwlekać z pochwałą, powinna być wypowiedziana bezpośrednio po zachowaniu które chcemy wzmocnić.

Krok po kroku jak pochwalić:

1. Ustalam jakie pozytywne zachowanie chcę wzmacniać (cel chwalenia).
2. Wprowadzam dodatkową czujność i prowadzę obserwację zachowania mojego ucznia. „Przyłapuje” dziecko, gdy oczekiwane zachowanie się pojawi.
3. Chwalę według przepisu, z czasem tylko coraz lepsze wykonanie – podniesienie poprzeczki wymagań.
4. Gdy pożądane zachowanie powtarza się dość często, chwalę coraz rzadziej lub coraz to lepsze wykonanie zadania.
5. Teraz mogę wybrać nowy cel chwalenia 😊

Pułapki pochwały:

1. Pochwała jako ukryta lub jawna krytyka „Kuba, dzisiaj udało ci się nie zapomnieć zadania”.
2. Zakazane słowa: „tym razem się nie spóźniłeś”.
3. Pochwały z iluzją lub ironią: „mógłbyś zawsze przygotowywać się do lekcji tak jak dzisiaj”.

Burza mózgów: przykłady oparte na doświadczeniach własnych.

Ćwiczenie 3

Mój przykład:

1. Pochwała jako ukryta lub jawna krytyka:

.....
.....

2. Zakazane słowa:

.....
.....

3. Pochwały z iluzją lub ironią:

.....

.....

Baza wiedzy 😊

Zasady chwalenia terapeutycznego Pomyśl 😊 Co chcę wzmocnić? Jakie zachowanie? Co konkretnie?		
Opis sytuacji	Nazwa	Moja emocja wzmacniająca
Widzę... Robię zdjęcie i go opisuję <i>„Jakub widzę: zapisaną pracę domową, wszystkie 3 zadania wykonane są prawidłowo, widzę obliczenia i prawidłowo zapisane wzory, pamiętałeś też o odpowiedziach pisemnych...”</i>	To się nazywa ... „... to się nazywa pracowitość...”	Podoba mi się ... „ ...jestem z Ciebie dumna”

Praca aktywna (action learning): uczestnicy wypisują na małych karteczkach swoje imię i wrzucają do kapelusza, następnie każdy uczestnik losuje karteczkę i udziela pochwały wylosowanej osobie z grupy zgodnie z zasadą pochwały terapeutycznej.

Dyskusja i podsumowanie: wnioski i refleksje na temat stosowania pochwały terapeutycznej jako wzmocnienia rzadko pojawiającego się pożądanego zachowania.

Sesja 7 Analiza trudnych zachowań

Baza wiedzy 😊

Przyczyny zachowań trudnych w aktualnej rzeczywistości popandemicznej mogą być niejasne do określenia. Nie wiemy tak do końca, jakie skutki długofalowe przyniosła izolacja i społeczne poczucie strachu przed chorobą. Uczniowie przez prawie 2 lata mieli ograniczone relacje społeczne i rówieśnicze, które przeniosły się do sieci (w ograniczonym zakresie). Nie wszystkie dzieci miały nawet kontakt ze sobą. Dodatkowo na poziom lęku u dzieci wpływa sytuacja związana z konfliktem wojennym za naszą granicą. W województwie podkarpackim jest ona wyjątkowo dotkliwa, ponieważ jest to teren przyjazdu większości uchodźców. Wiele dzieci zostaje w tutejszych szkołach. Trudności z integracją dzieci w klasie szkolnej narastają. Zarówno dzieci jak i nauczyciele zostali postawieni w nowej sytuacji, nigdy bowiem nie było aż tyle zmian, na które nie mieliśmy wpływu. Przedłużające się poczucie zagrożenia oraz strachu o bezpieczeństwo najbliższych i o własne zdrowie, stało się nieodłączną częścią naszej codzienności i myślenia współczesnych dzieci. Taka sytuacja rodzi wiele napięć, trudności i konfliktów większych bądź mniejszych. Potrzeba czasu, wsparcia psychologicznego, obecności rodziców i dobrych relacji rówieśniczych, by nie eskalować kolejnych trudności społeczno- emocjonalnych.

Nauczyciele często zgłaszają, że w szkole zdarzają się takie zachowania uczniów, które powodują pewną bezradność nauczycieli, pedagogów a nawet rodziców. Zazwyczaj zachowania te powtarzają się, w dość podobny

sposób. Często trudno ustalić nauczycielom, co wpływa na to, że uczeń niewłaściwie zareagował i wywołał kłótnie czy nawet bójkę. Czasem trudne sytuacje zdarzają się podczas lekcji i powodują, poważne zakłócenia w realizacji materiału dydaktycznego. W konsekwencji nauczyciel musi przerywać lekcje, interweniować a nawet wpisywać uwagę, która często nie przynosi zmiany zachowania dziecka. Zdarza się też, że trudne zachowania powtarzają się na konkretnej lekcji lub w grupie tych samych uczniów. Analiza trudnych zachowań pozwoli w czytelny sposób przeanalizować krok po kroku, to, co się dzieje podczas zdarzenia.

Praca w grupach: uczestnicy otrzymują opis sytuacji trudnej, mają się z nią zapoznać i uzupełnić część tabelki otrzymanej przez trenera. W tabelce uczestnicy zamieszczają konkretne informacje dotyczące trudnego wydarzenia, czyli co się zdarzyło przed trudną sytuacją, w trakcie jej trwania oraz co zdarzyło się potem.

Sytuacja nr 1

Kuba jest uczniem klasy 4, który posiada orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego – spektrum autyzmu. Osiąga dobre wyniki w nauce z przedmiotów, które go interesują (matematyka, historia) natomiast z pozostałych – dostateczne. Tempo pracy chłopca na lekcji jest dość wolne. Potrzebuje ciągłego pilnowania, aby się nie dekoncentrował i starał się pracować na lekcji. Uczeń osiąga lepsze efekty, gdy polecenia są kierowane imiennie do niego a nie do całej klasy (ogólnie).

Nauczyciele zgłaszają, że gdy Kuba napotka na lekcji na jakąś trudność (typu problem z rozwiązaniem zadania), to bardzo szybko się zniechęca. Nie podejmuje dalszej próby wykonania zadania nawet z pomocą nauczyciela wspomagającego. Denerwuje się, wychodzi z ławki, zaczepia rówieśników, zabiera z ławek ich rzeczy, głośno rozmawia. Próbuje dezorganizować pracę całej klasy. Pojawiają się utarczki słowne z nauczycielami, którzy próbują wyciszyć jego emocje. Dochodzi do agresji fizycznej wobec kolegów, ale i nauczycieli (kopanie, szturchanie, szczypanie). Takie sytuacje powtarzają się kilka razy dziennie. Bardzo trudno wyciszyć chłopca. Mimo sytuacji konfliktowych z klasą to wydaje się, że Kuba bardzo potrzebuje kontaktów z nimi. Stara się je nawiązywać dość „nieudolnie”, a mianowicie przez wskakiwanie na plecy, przyciskanie do siebie. Ma duży problem z prowadzeniem rozmowy na wybrany temat. Uczeń świetnie sobie radzi z „załatwianiem” różnych spraw poza salą lekcyjną (przyniesieniem markerów z sekretariatu, zaprowadzeniem młodszego kolegi do biblioteki czy higienistki...).

Sytuacja nr 2

W 4 klasie jest kilku uczniów – liderów, którzy dezorganizują zajęcia – zadają pytania niezwiązane z tematem, rzucają jakiś śmieszny tekst, by rozbawić klasę. W klasie robi się zamieszanie, gdyż część uczniów próbuje odpowiadać na te pytania, część ucisza pozostałych. Zwracanie uwagi przez nauczyciela niewiele pomaga. Wpisanie uwagi też ma działanie krótkofalowe. Hałas na lekcji powoduje, że wielu uczniów skarży się w domu na zmęczenie, niemożność koncentracji na lekcji. Wśród nich są ci, którzy lekcje dezorganizują. Między chłopcami często też dochodzi do sprzeczek, zwłaszcza, kiedy grają w piłkę podczas zajęć świetlicowych. Faulują się, dokuczają słownie, popychają, przechwalają markowymi ciuchami lub tym, co dostają od rodziców. Część rodziców uważa, że w klasie dzieje się coś złego i powinna być interwencja z zewnątrz – warsztaty z psychologiem, część absolutnie nie wyraża zgody na taką inicjatywę.

Sytuacja nr 3

Basia jest uczennicą klasy 4. Na początku roku sumienna, pracowita, może lekko wycofana społecznie. Ma jedną przyjaciółkę, z którą najchętniej spędza przerwy oraz czas na świetlicy. Problemy zaczęły się pojawiać, kiedy Basia otrzymała z pracy klasowej 5- lub 4. Dziewczynka dostawała ataku płaczu. Niewiele pomagały tłumaczenia, że uzyskane oceny są dobre. Rodzice twierdzili, że nie naciskają na córkę, nie zależy im na ocenach, a wynika to raczej z ambicji dziewczynki. Uczennica często skarżyła się na brak czasu na przygotowanie do sprawdzianów, gdyż ma dużo zajęć pozalekcyjnych. Ponadto można zauważyć u niej wzmogoną płaczliwość i zniechęcenie. Basia coraz częściej odmawia wykonania pracy, mówi, że nie

rozumie materiału, nie wie, o co chodzi. Najbardziej jednak niepokoi fakt, że uczennica coraz rzadziej pojawia się w szkole.

Sytuacja nr 4

Rodzice kilku uczniów uważają, że nauczyciel na lekcji za dużo krzyczy albo nie różnicuje ćwiczeń, zwłaszcza dla słabszych uczniów. Kiedy dziecko po lekcji poskarży się, opiekunowie interweniują u wychowawcy, który znajduje się między młotem a kowadłem. Rodzice uważają, że nauczyciel faworyzuje niektóre dzieci. Nauczyciel twierdzi, że takie sytuacje nie mają miejsca, a rodzice ingerują w kompetencje pedagoga.

Ćwiczenie 1

Uczestnicy mają wypisać w tabelkach wszystkie informacje, które zdarzyły się przed trudnym zachowaniem, te które działy się w trakcie trudnego zachowania i to co zdarzyło się po trudnym zachowaniu.

Co dzieje się przed?	Co dzieje się w trakcie?	Co dzieje się po?
(dokładny opis scena po scenie)	(dokładny opis scena po scenie)	(dokładny opis scena po scenie)
Wnioski	Wnioski	Wnioski

Ćwiczenie 2

Uczestnicy wypisują w tabelce odpowiednie informacje dotyczące trudnego zdarzenia, co pozwoli na wdrożenie skutecznych interwencji w celu wyciszenia niepożądanych zachowań.

ANALIZA ZACHOWANIA SPRAWIAJĄCEGO TRUDNOŚCI

Zachowanie powodujące trudności (krótki opis)	
--	--

W jakich sytuacjach się pojawia	
Jak często się zdarza?	
Dokładny przebieg	
Jak długo trwa?	
Moje działanie	
Co się zmieniło	
Skutki dla nauczyciela	

Skutki dla ucznia	
Skutki dla rodzica	
Ważne informacje dodatkowe (stan zdrowia dziecka/sytuacja rodzinna)	
Cel idealny	
Cel możliwy do zrealizowania do dnia:	

Dyskusja i podsumowanie: wnioski i refleksje do zastosowania praktycznej pracy w szkole.

Sesja 8 Techniki kontraktu z dzieckiem i jego rodzicami

Ćwiczenie 1

Trener dzieli uczestników na 3 grupy, każda grupa ma wypisać przykładowe przywileje lub zasady konsekwencji w aktualnej rzeczywistości szkolnej.

Lista przywilejów szkolnych:

Lista zasad szkolnych:
Lista konsekwencji szkolnych:

Ćwiczenie 2

Praca aktywna tworzenie spójnego (połączonego logicznie) kontraktu opartego na systemie przywilej-zasada-konsekwencja w oparciu o aktualną rzeczywistość szkolną.

przywileje	zasady	konsekwencje
Można zgłosić w semestrze jedno nieprzygotowanie.	Uczeń przygotowuje się do każdej lekcji w domu.	Jeśli już wykorzysta się nieprzygotowanie, a uczeń się nie przygotował, może otrzymać słabą ocenę.
Moje przykłady...		
Moje przykłady...		

Ćwiczenie 3

Lista nagród w szkole – burza mózgów

Nagroda duża	Nagroda średnia	Nagroda mała

2-3 propozycje Moje przykłady	5-10 propozycji Moje przykłady...	10 – 20 propozycji Moje przykłady...
----------------------------------	--------------------------------------	---

Mini wykład połączony z dyskusją: trener przedstawia uczestnikom możliwości pracy w formie kontraktu. Dyskusja polega na wskazaniu ważnych elementów które powinny być zawarte w kontrakcie.

Baza wiedzy 😊

Kontrakt z uczniem jest formą między uczniem nauczycielem i rodzicami dziecka. Tworzy się go wtedy, gdy zachowania trudne się powtarzają, a intuicyjne sposoby rozwiązywania konfliktów nie pomagają.

Kontrakt musi obejmować konkretne trudne zachowania, nad którym dziecko pracuje. Powinien być oparty na pozytywnym motywowaniu, a nie na rejestrowaniu negatywnych zachowań (taki rejestrator mamy już w formie uwag w dzienniczku). Należy wybrać na początek jedno maksymalnie dwa zachowania, które sprawiają kłopot, ale nie są najtrudniejsze, co ułatwi nam pracę. Dziecko powinno mieć szansę na osiągnięcie sukcesu. Mała nagroda powinna być dostępna po zakończeniu każdego dnia. Średnia nagroda po 2 do 3 dni pracy, a duża nagroda po tygodniu dobrego zachowania. Konieczne jest tworzenie listy nagród dużych średnich i małych, ale we współpracy z uczniem. Mają to być nagrody, które są ważne dla ucznia. Może tak się zdarzyć, że dużą nagrodą dla dziecka będzie pochwała ustna na tle klasy lub możliwości asystowania nauczycielowi w ciągu całego dnia (funkcja dyżurnego). Ważne jest to, by wysłuchać wszystkich propozycji nagród, które dziecko proponuje, ale wybrać te które są realne i możliwe do spełnienia. Nagrody powinny być odbierane w szkole. Kontrakt podpisuje się na określoną ilość czasu, nie dłużej jednak jak na 2 tygodnie. Po tym czasie następuje podsumowanie, w obecności rodziców oraz wnioski do kolejnej pracy. Wtedy można podpisać kolejny kontrakt, a jeśli była poprawa to zwiększamy wymagania.

Ćwiczenie 4

Zasady skutecznego kontraktu, czyli jak krok po kroku sformułować skuteczny kontrakt do pracy z dzieckiem prezentujący trudności wychowawcze.

Kontrakt z uczniem (przykład)

Zachowania oceniane punktami:

1.
 a)
 b)

2.
 a)
 b)

Ogólne zasady:

LISTA NAGRÓD W SZKOLE

Nagrody duże ... punktów:

.....
.....
.....

Nagrody średnie ... punktów:

.....
.....
.....

Nagrody małe ... punktów:

.....
.....
.....

Kontrakt obowiązuje w okresie: oddo

Podpisy:

Uczeń

Rodzice

Szkoła

.....

Ćwiczenie 5

Tworzenie przykładowego kontraktu z uwzględnieniem przykładzie opisów trudnych zachowań.

Kontrakt z uczniem (przykład)

Zachowania oceniane punktami:

1. Posługiwanie się kulturalnym językiem

- a) jeśli używam poprawnego i kulturalnego słownictwa otrzymuję 😊
- b) gdy użyję wulgaryzmu, niepoprawnego słownictwa, wydam nietypowe dźwięki, ale przestanę to robić po upomnieniu nauczycieli (max 3 upomnienia) otrzymuję 😊
- c) jeśli użyję wulgaryzmu, niepoprawnego słownictwa, wydam nietypowe dźwięki, nie zareaguję na upomnienia nauczyciela i dalej posługuję się niekulturalnym językiem otrzymuję 😞

2. Szanowanie innych osób i siebie

- a) jeśli szanuję inne osoby i siebie otrzymuję 😊
- b) gdy czując się zdenerwowany będę chciał uderzyć, kopnąć, popchnąć itp., ale powstrzymam się, poproszę o pomoc w radzeniu sobie ze swoją złością lub skorzystam z propozycji nauczyciela otrzymuję 😊

c) jeśli zachowam się niewłaściwie do innych osób i siebie m.in. uderzę, kopnę, popchnę itp. otrzymuję

Ogólne zasady:

- Za 😊 otrzymuję 1 punkt.
- Punkty przyznawane są po każdej lekcji. O przyznaniu punktu decyduje nauczyciel.
- Zdobyte punkty nie mogą być odebrane.
- Mam prawo wybrać z ustalonej listy, na co przeznaczam zdobyte punkty – np. na mniejszą czy na większą nagrodę.
- Mogę wybrać małą nagrodę, jeśli w ciągu dnia zdobędę 6 punktów i kiedy w tym dniu nie otrzymam 😞.
- Nagroda średnia przyznawana jest za 20 punktów na koncie, a nagroda duża – 38punktów.
- Jeśli wykorzystam punkty na nagrodę – tracę je ze swojego konta.

LISTA NAGRÓD W SZKOLE

Nagrody duże 38 punktów:

- czytanie dzieciom fragmentu lektury (przyniesionej książki),
- zajęcia komputerowe z nauczycielem wspomagającym np. granie w gry edukacyjne zaproponowane przez nauczyciela lub wybrane przez... (gry pozbawione przemocy).

Nagrody średnie 20 punktów:

- pomoc dyżurnym,
- prawo do wyboru gry na wychowaniu fizycznym,
- przeprowadzenie rozgrzewki na wychowaniu fizycznym.

Nagrody małe 8 punktów:

- pochwała słowna przekazana przez nauczycieli,
- pochwała pisemna do dzienniczka,
- rozdawanie pomocy szkolnych,
- wchodzenie do klasy w pierwszej parze.

Kontrakt obowiązuje w okresie: oddo

Podpisy:

Uczeń

Rodzice

Szkoła

.....

.....

.....

Dyskusja i podsumowanie: wnioski i refleksje do zastosowania praktycznej pracy w szkole.